

12 stycznia 2026 r.

Dr hab. inż. arch. Aleksander SERAFIN
Zakład Teorii Architektury i Sztuki
Instytut Architektury i Urbanistyki
Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
Politechnika Łódzka
Aleja Politechniki 6
93-590 Łódź

RECENZJA

rozprawy doktorskiej pt. „Wątki prekolumbijskie w XX-wiecznej architekturze meksykańskiej” autorstwa Pani mgr inż. arch. Elżbiety Żuławskiej-Sobczyk, przygotowanej pod kierunkiem Pani dr hab. inż. arch. Anny Dybczyńskiej-Butyszko

Ocena układu rozprawy doktorskiej, w tym informacje o jej poszczególnych częściach składowych

Przedłożona rozprawa doktorska ma charakter pracy pisemnej. Układ rozprawy jest czytelny i przejrzysty. Tekst składa się z siedmiu rozdziałów poprzedzonych streszczeniami w języku polskim i angielskim oraz wstępem.

Pierwszy z nich przedstawia analizę kluczowych pojęć, koncepcji teoretycznych oraz stanu badań związanych z omawianą problematyką. Drugi rozdział w bardzo dosłowny sposób nakreśla tło historyczne. Kolejny rozdział ma relatywnie autonomiczny charakter i dotyczy architektury ekspozycyjnej (pawilonów meksykańskich). W strukturze opracowania zasadniczej części merytorycznej zauważalna jest natomiast – zręcznie wykreowana na potrzeby procesu naukowego – typologia materiału badawczego. Opis rozpoczyna się od wyselekcjonowanych obiektów w skali urbanistycznej (rozdział 4), później poprzez przykłady w skali architektonicznej (rozdział 5), ostatecznie koncentruje się na detalu architektonicznym (rozdział 6). Ostatni z rozdziałów (nr 7) stanowi podsumowanie części merytorycznej. W opracowaniu zamieszczono też bibliografię, na którą składa się 146 pozycji literaturowych. Dodatkowo, w rozprawie pojawił się wyodrębniony spis ilustracji, spośród których 80 pochodzi z własnego archiwum Autorki. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na szczególną wartość wykazanego materiału badawczego. Opracowanie zamyka – również wyodrębniony – spis tabel zamieszczonych w opracowaniu.

Poniżej, odnosząc się do poszczególnych rozdziałów rozprawy, przedstawiono następujące spostrzeżenia.

Wstęp zawiera stałe elementy, które są wymagane w tej części pracy naukowej. Autorka określa więc problem i cel naukowy, a także stawia tezy oraz pytania badawcze, które na samym wstępie skłaniają do pogłębionej refleksji na temat kultury i architektury meksykańskiej. Stan wiedzy został ujęty nad wyraz skrótowo, jednak zawiera on skondensowane informacje, niezbędne do prowadzenia wywodu. Ważnym elementem wprowadzenia jest krótka część metodyczna.

Pierwszy rozdział, zatytułowany: „Absorpcja elementów prekolumbijskich do dwudziestowiecznej architektury meksykańskiej”. Jest to wstępna analiza wpływu architektury prekolumbijskiej na XX-wieczną architekturę meksykańską. Autorka systematycznie przedstawia cechy architektury dawnych kultur Mezoameryki – w skali urbanistycznej, budynków i detali – i wskazuje, jak mogły one inspirować architektów, przywołując konkretne przykłady archeologiczne i historyczne. Tekst skupia się na elementach przestrzennych, symbolice, materiałach i ornamentyce. Tę część wieńczy tabela (ilustracja 23), w której na osi czasu oznaczono wybrane przykłady osiągnięć kultur mezoamerykańskich.

W drugim rozdziale na przestrzeni ponad 40 stron Autorka opisuje kontekst historyczny. Pierwsza część poświęcona czasom przed konkwistą (podrozdział 2a) przedstawia społeczeństwa prekolumbijskie Ameryki Środkowej, opisując nie tylko Azteków i Majów, ale także inne grupy rdzenne zamieszkujące regiony peryferyjne. Autorka omawia ich organizację polityczną, strukturę społeczną, gospodarkę oraz zależności, podkreślając złożoność i rozwinięcie kultur przed przybyciem Hiszpanów. Tekst jest bogaty w szczegóły etnograficzne i historyczne. Dalszy tekst (podrozdział 2b) przedstawia historię Meksyku od konkwisty hiszpańskiej po koniec XX wieku, dzieląc ją na okres kolonialny, walkę o niepodległość, XIX wiek, Rewolucję Meksykańską oraz rozwój gospodarczy w kolejnym stuleciu. Autorka łączy chronologię polityczną z analizą społeczną i gospodarczą, pokazując wpływ kolonizacji, mieszania się grup etnicznych oraz roli Kościoła w kształtowaniu społeczeństwa i kultury. Tekst ma charakter opisowo-narracyjny, bogaty w przykłady i odniesienia do postaci historycznych.

Chociaż zrozumiałym jest, że rozdział drugi pełni funkcję ramy dla dalszych analiz, to jednak może wprowadzać odbiorcę pracy naukowej w pewnego rodzaju zakłopotanie i stawiać opiniodawcę w trudnej sytuacji. Choć rozdział ten stanowi ciekawą i przystępną napisaną opowieść, jego forma licuje raczej z tekstem popularnonaukowym. Znaczny „wagowo” udział tego rodzaju narracji w całej rozprawie jest nieco kontrowersyjny. Można było bowiem inaczej „rozdystrybuować” informacje historyczne, zakładając że odbiorca pracy posiada wiedzę ogólną, natomiast badacz architektury dostarcza bardziej szczegółowych informacji historycznych każdorazowo w sytuacjach bezpośrednio związanych z konkretną analizą architektoniczną. W tym kontekście popularyzatorska forma narracji wydaje się nie do końca stosowna, przynajmniej w tak rozległym zakresie. Warto przy tym zauważyć, że zastosowany tu kompleksowo system bibliograficzny typu „autor–data” byłby świetnym pretekstem dla szerszego zastosowania przypisów kontekstowych, które umiejętnie rozłożone na przestrzeni

całej pracy mogłyby na bieżąco „dyskretnie” odsyłać czytelnika do pożądanej w danym momencie informacji historycznej na peryferiach strony. W istniejącym stanie cały rozdział pt. „Kontekst historyczny” sprawia wrażenie nieco odseparowanego od właściwej – badawczej – części pracy. Uwaga ta nie zmienia jednak faktu, że rozdział jest spójnie zorganizowany, logicznie podzielony na okresy i służy zrozumieniu długotrwałych procesów kształtujących współczesny Meksyk.

Niezwykłe ciekawy rozdział trzeci ukazuje, jak meksykańskie pawilony na wystawach międzynarodowych funkcjonowały w roli narzędzi dyplomacji kulturalnej i kształtowania wizerunku kraju. Autorka analizuje ewolucję architektury ekspozycyjnej – od pawilonu „maoryskiego” w Nowym Orleanie (1884) poprzez klasycyzujące aspiracje epoki Porfirio Diaza na etapie Wystawy Światowej w Paryżu (1889, projekt Antonio M. Anza i Antonio Peñafiel) po neokolonialny pawilon w Rio de Janeiro (1922, Carlos Obregón Santacilia i Carlos Tarditi) oraz neotoltecki pawilon na wystawie w Sewilli (1929, Manuel Amábilis). Tekst opowiada też o tym, jak architekci wykorzystywali elementy architektury prekolumbijskiej i kolonialnej aby podkreślić narodową tożsamość. Szczególną uwagę poświęcono powojennym pawilonom nowoczesnym, m.in. w Brukseli (1958, Pedro Ramírez Vázquez i Rafael Mijares), gdzie forma architektoniczna łączyła współczesną technologię ze sztuką ludową i motywami prekolumbijskimi, a ekspozycje podkreślały różnorodność etniczną i modernizację kraju. Autorka wskazuje również na zmienność strategii – od prestiżowych, symbolicznych budowli po pawilony przystosowane do „popularyzacji” w Nowym Jorku (1964, Pedro Ramírez Vázquez i Rafael Mijares). Rozdział bardzo umiejętnie łączy zatem analizę historyczną, społeczną i artystyczną, pokazując, że pawilony były zarówno wyrazem aspiracji modernizacyjnych, jak i narzędziem promowania unikalnej kultury narodowej.

Czwarty rozdział należy potraktować jako jedną z trzech przestrzeni docelowych badań naukowych. W tym miejscu Autorka koncentruje się na zagadnieniach w skali urbanistycznej. Tekst przedstawia analizę przykładów architektury prekolumbijskiej reinterpretowanej w XX-wiecznym Meksyku, skupiając się na obiektach o skali urbanistycznej. W podrozdziale 1a głównym przykładem jest Ciudad Universitaria w Mexico City, którego plan uwzględniał naturalne ukształtowanie terenu, fragmenty zastanej roślinności oraz archeologiczne pozostałości dawnych osad. Rozmieszczenie placów, budynków i osi komunikacyjnych nawiązuje do układów ceremonialnych, tworząc sekwencję przestrzeni o zróżnicowanym charakterze (symbolika uniwersytetu jako świątyni wiedzy). Autorka szczegółowo omawia trzy główne obiekty: Bibliotekę Centralną z monumentalnymi muralami odnoszącymi się do historii Meksyku, Stadion UNAM z trybunami inspirowanymi stylem talud– tablero oraz tzw. „frontones”, będące reinterpretacją boisk do gry w pelotę. Podkreślona jest rola współpracy licznych architektów, inżynierów, artystów i muralistów, co dowodzi multidyscyplinarnego charakteru kampusu. Podrozdział 4b zawiera przykład parku im. Tomása Garrido Canabala w Villahermosa, gdzie projektanci nawiązali do kultury Olmeków i stanowiska archeologicznego (Comalcalco), łącząc funkcje ekspozycyjne, rekreacyjne i edukacyjne. Ciekawe jest również powtórzenie

motywu domu majańskiego. Inną przywołaną realizacją w tej części rozprawy jest Centro Ceremonial Otomi, które stanowi obszar kultywowania tradycji społeczności Otomi. Całość rozdziału pokazuje, jak modernistyczne założenia urbanistyczne współgrają z reinterpretacją tradycji prekolumbijskiej, tworząc przestrzeń zarówno funkcjonalną, jak i symboliczną. Autorka wskazuje, że takie rozwiązania nie były jedynie inspiracją historyczną, lecz świadomym elementem narodowej tożsamości i kulturowej ciągłości.

Rozdział piąty, jako drugi z trzech docelowych części badawczych pracy, odnosi się do obiektów rozpatrywanych w skali architektonicznej. Autorka w podrozdziale 5a omawia przede wszystkim Narodowe Muzeum Antropologiczne i Narodową Galerię Historii, ukazując ich lokalizację oraz związki z historią i kulturą Meksyku. Wykazuje, że projekt łączył funkcjonalność z symboliką, czerpiąc inspiracje z piramid i obserwatoriów astronomicznych. Szczególną uwagę poświęcono planowi przestrzennemu budynków, monumentalnym dziedzińcom i detalom architektonicznym, które odwołują się do form i proporcji prekolumbijskich. Autorka opisuje również osobliwe rozwiązania, takie jak ślimakowa rampa w Narodowej Galerii Historii czy gigantyczny parasol w Narodowym Muzeum Antropologicznym. Rozdział zwraca uwagę na interdyscyplinarne podejście Ramíreza Vázqueza, łączące architekturę, sztukę i edukację społeczną. Podkreślona jest funkcja edukacyjna i tożsamościowa muzeów, mająca kształtować świadomość narodową odwiedzających. Autorka analizuje również logistykę budowy, współpracę z lokalnymi rzemieślnikami oraz wpływ decyzji politycznych na realizację projektów.

W podrozdziale 5b Autorka wprowadza czytelnika w kontekst historyczny i artystyczny Meksyku XX wieku, omawiając muralizm i jego ograniczenia. Przedstawia sylwetkę Rufino Tamayo jako reformatora sztuki, podkreślając jego odejście od tematów politycznych na rzecz formy, koloru i inspiracji prekolumbijskich. Autorka następnie analizuje postać Abrahama Zabłudovsky'ego, omawiając następnie jego projekt Muzeum Tamayo (lokalizację, formę piramidalną, integrację z otoczeniem oraz odwołania do architektury prekolumbijskiej).

Podrozdział 5c rozpoczyna obraz folkloru w Meksyku jako czynnika integrującego społeczeństwo oraz nośnika tradycji. Opisuje powstanie Baletu Folklorystycznego Amali Hernández, podkreślając jego narodowy charakter, znaczenie polityczne i medialne w XX wieku oraz rolę w popularyzowaniu tańca ludowego w formie widowiska teatralnego. Na kanwie tego powstaje analiza siedziby szkoły baletu, stworzoną przez Agustína Hernández, zwracając uwagę na geometryczne formy i odwołania prekolumbijskie, które nadają budynkowi zarówno monumentalny charakter, jak i funkcjonalność. Wnikliwie opisuje projekt wnętrza, pokazując, jak pochylone ściany, witraże, kolor i tekstura współtworzą symboliczne i emocjonalne doświadczenie użytkownika. Rozdział łączy sylwetkę architekta z jego podejściem do architektury narodowej, pokazując, jak łączył elementy historii, geometrii i symboliki z potrzebami funkcjonalnymi obiektu.

Podrozdział 5d przede wszystkim prezentuje Muzeum Anahuacalli, centralny element „Miasta Sztuki”, jako monumentalną, piramidalną bryłę harmonizującą z wulkanicznym krajobrazem

i odwołującą się do tradycji prekolumbijskich. Autorka starannie opisuje zarówno formalne rozwiązania architektoniczne, jak i symboliczne znaczenie wnętrza oraz zgromadzonych artefaktów, podkreślając oryginalność i spójność wizji.

Całość rozdziału piątego pokazuje, jak nowoczesna architektura, przede wszystkim muzealna, mogła być jednocześnie przestrzenią użytkową i nośnikiem kulturowej pamięci. Szeroko połączona została też analiza architektury z kontekstem historycznym i artystycznym, pokazując, jak instytucje harmonijnie łączą sztukę uniwersalną z lokalnymi odniesieniami kulturowymi.

Rozdział 6 jest ostatnią z trzech zasadniczych części badawczych rozprawy. Tutaj Autorka na przykład uświadamia czytelnika, że detal architektoniczny w omawianych obiektach nie jest jedynie ozdobą, lecz elementem, który może kształtować charakter całego budynku. W pierwszym podrozdziale (6a) spotykamy wnikliwy opis procesu twórczego Luisa Barragána i Ricarda Legorrety, przedstawiając ich podejście do koloru, światła, przestrzeni oraz integracji architektury wernakularnej z nowoczesnymi formami (między innymi na przykładzie Hotel Camino Real Mexico). Szczególnie cenne są uwagi na temat znaczenia emocji w projektowaniu przestrzeni i filozofii architekta, który rozumie architekturę jako wyraz kultury swojego kraju. Trudno w tym miejscu powstrzymać się od pytania: dlaczego Autorka, omawiając twórczość Legorrety, nie odwołała się do Museo de Arte Contemporáneo de Monterrey (MARCO) – jednej z jego najważniejszych realizacji, odwołujących się do symboliki koloru w sposób modelowy? Drugi podrozdział (6b) natomiast ukazuje muralizm w kontekście architektonicznym, przedstawiając jako przykład Poliforum Siqueiros, które nie jest tylko dziełem *per se*, lecz także nośnikiem społeczno-politycznego przekazu, zakorzenionego w historii i pierwotnej tradycji Meksyku. W tej części rozprawy ujawnia się przede wszystkim wielowarstwowe podejście do detalu. W omawianych realizacjach staje się on centralnym elementem kompozycyjnym, który wpływa na odbiór całego obiektu – zarówno pod względem wizualnym, znaczeniowym, jak i funkcjonalnym.

Rozdział siódmy to podsumowanie całego wyводу naukowego. Stanowi on spójną syntezę całej pracy i porządkuje wielowątkowy materiał badawczy w klarowną strukturę interpretacyjną. Autorka nie ogranicza się do prostego streszczenia wcześniejszych rozdziałów, lecz buduje uogólniony model relacji między dziedzictwem prekolumbijskim a architekturą Meksyku XX wieku, oparty na trzech kanałach transmisji: stylach neoindiańskich, modernizmie z komponentem historycznym oraz trwaniu tradycji w architekturze wernakularnej. Już ten podział pozwala uchwycić zarówno ciągłość kulturową, jak i zmienność sposobów odwoływania się do przeszłości – od dosłownego cytatu archeologicznego, przez reinterpretację w duchu awangardy, po żywą tradycję ludową.

Szczególnie istotna jest część oparta na zestawieniu tabelarycznym, gdzie Autorka przechodzi od opisu do analizy tendencji. Ujawnia się tu wyraźna selektywność meksykańskich inspiracji: jedne motywy są eksploatowane w architekturze wielokrotnie, inne zaś, mimo potencjału kulturowego pozostają niemal nieobecne. Ten kontrast staje się dla Autorki punktem wyjścia do

refleksji nad mechanizmami wyboru: nad tym, co w przeszłości zostaje „przetłumaczone” na język nowoczesności, a co zostaje pominięte jako zbyt archaiczne, zbyt hermetyczne lub zbyt słabo rozpoznane. Tekst pokazuje, że inspiracja prekolumbijska nie była jednolita ani schematyczna.

Istotnym wątkiem jest również wskazanie elementów międzykulturowych, które łączą tradycję mezoamerykańską z dziedzictwem śródziemnomorskim. To przesunięcie akcentu z „czystej” prekolumbijskości ku przestrzeni styku kultur prowadzi do kluczowej kategorii metysażu kulturowego. W ujęciu autorki architektura Meksyku XX wieku staje się polem syntezy – nie prostego naśladownictwa, lecz twórczego przetworzenia dwóch porządków: modernistycznego i rdzennego. Dualizm nowoczesności, tak wyraźnie opisany w tekście, polega na jednoczesnym dążeniu do uniwersalnego języka architektury i podkreślanu nieeuropejskiej tożsamości kulturowej.

Część końcowa poszerza perspektywę, wskazując zarówno na zagrożenia płynące z globalizacji i komercjalizacji motywów prekolumbijskich, jak i na potencjał dalszych badań. W ten sposób podsumowanie otwiera pracę na szerszy kontekst światowy. Podsumowanie domyka wywód przez syntetyczny wniosek sprowadzający się do tego, że motywy prekolumbijskie stały się narzędziem budowania nowoczesnej kultury narodowej poprzez ich zespolenie z modernizmem.

Konkludując, strukturę pracy należy uznać za prawidłową zaznaczając też, że zastosowany łuk narracyjny sprawnie prowadzi czytelnika od zagadnień ogólnych do szczegółowych. Ta strategia redakcyjna silnie wspomaga zrozumienie całościowej idei opracowania.

Ocena zastosowanego piśmiennictwa

Wykazane w pracy piśmiennictwo należy uznać za prawidłowo dobrane. Lista pozycji literaturowych z jednej strony wydaje się dostosowana do skali i rodzaju opracowania, jakim jest rozprawa doktorska, a z drugiej strony wykaz ten należałoby uznać za odpowiednio zróżnicowany i adekwatny do przyjętego tematu.

Wskazanie oraz ocena celu pracy kandydata (osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora)

Autorka na stronie 11 następująco sformułowała cel pracy: „[...] Jak połączyć przeszłość ze współczesnością? Celem niniejszej pracy jest odpowiedź na to pytanie, określenie, czy i w jaki sposób architekci uczestniczyli w procesie tworzenia meksykańskiej tożsamości narodowej w XXw”. Cel rozprawy ma zatem charakter otwarty i problemowy, co dobrze wpisuje się zarówno w techniczny, jak i humanistyczny profil prowadzonych badań. Takie ujęcie pozwala szeroko spojrzeć na zagadnienie relacji pomiędzy dawnym dziedzictwem kulturowym a architekturą współczesną i nadaje pracy wyraźny kierunek analityczny, a zarazem wskazuje na jej interpretacyjny i refleksyjny charakter, typowy dla badań z pogranicza historii architektury i studiów kulturowych.

Wskazanie oraz ocena zastosowanych metod badawczych

Autorka deklaruje zastosowanie szerokiego wachlarza metod badawczych, obejmujących m.in. jakościową analizę przypadków, metody monograficzne, logicznej argumentacji, obserwację *in situ*, analizę historyczno-interpretacyjną oraz porównawczą. W praktyce jednak zastosowanie tych wszystkich metod nie zawsze ma charakter pełny i zdyscyplinowany, a ich rozróżnienie bywa w tekście bardziej deklaratywne niż faktycznie operacyjne.

Należy zauważyć, że w toku analizy pracy w pewnym stopniu jest odczuwalny brak powołania się na źródła pierwotne, takie jak bezpośrednie deklaracje autorskie i komentarze projektantów, ewentualnie ówczesnych krytyków. Tego typu działanie mogłoby jednoznacznie potwierdzić intencjonalność, może nie tyle na poziomie bezpośrednich nawiązań do wątków prekolumbijskich, ale na poziomie ogólnych priorytetów twórczych zbieżnych z poszukiwanymi wątkami. Interesujące w tym kontekście wypowiedzi twórców, chociaż pojawiają się, to mają charakter nieliczny i fragmentaryczny (np. Abraham Zabludovsky, s. 148, czy też Pedro Ramírez Vázquez, s. 132). W konsekwencji znaczna część argumentacji opiera się na źródłach o charakterze przekrojowym i syntetycznym, a więc wtórnych opracowaniach, w których fakty i znaczenia zostały już wcześniej poddane interpretacji. Należy jednak jednoznacznie docenić, że zastosowana metoda obserwacyjna oraz badania historyczno-interpretacyjne, oprócz niewątpliwej wartości poznawczej samej w sobie, niechybnie prowadzą do samodzielnych ustaleń Autorki i służą potwierdzaniu wstępnych założeń. Całościowo przyjęte podejście badawcze umożliwiło więc zgromadzenie obszernego materiału empirycznego oraz sformułowanie wniosków istotnych z punktu widzenia podjętej problematyki.

Ocena części dotyczącej omówienia wyników badań

Część pracy poświęcona omówieniu wyników badań świadczy o dobrej orientacji Autorki w analizowanym materiale empirycznym oraz szerokim kontekście kulturowo-historycznym. Wyniki analiz nie są jedynie referowane, lecz poddane interpretacji, co należy uznać za istotny walor tej części dysertacji.

Przechodząc jednak do szczegółów *stricto* dotyczących wyników badań warto zwrócić uwagę na jeden aspekt. Mianowicie, o ile zastosowany wcześniej podział na trzy skale rozpatrywanych obiektów początkowo może wydawać się uznaniowy (skala urbanistyczna, architektoniczna i detal, rozdz. 4–6), to przyjęcie takiej typologii okazało się nie tylko w pełni uzasadnione, ale trzeba wręcz stwierdzić, że klasyfikacja ta była bardzo udaną strategią badawczą, która doprowadziła do poparcia przyjętej tezy.

Na uznanie w samym zaś podsumowaniu zasługuje powiązanie wyników analiz szczegółowych (pochodzących z rozdz. 4–6) z syntetycznym końcowym zestawieniem tabelarycznym. Już na początku pracy (s. 14) czytamy: „Wyniki cząstkowe zapisano w postaci tabelarycznej po każdym rozdziale, a wyniki porównawcze dla wszystkich przykładów przedstawiono w rozdziale podsumowującym”. Następnie Autorka trafnie identyfikuje dominujące tendencje oraz elementy

marginalne w zakresie odwołań do architektury prekolumbijskiej, a później wyjaśnia je wychodząc poza prosty opis danych. Widoczne jest krytyczne podejście do materiału badawczego – Autorka nie ogranicza się do stwierdzeń ilościowych, lecz konsekwentnie stawia pytania o przyczyny obserwowanych zjawisk, nawet jeśli nie zawsze możliwe jest ich jednoznaczne rozstrzygnięcie.

Mocną stroną omawianej części jest klarowne wyodrębnienie grup odniesień (np. piramidy, patio, ornament, mitologia, kolorystyka) oraz pokazanie ich zróżnicowania formalnego ideowego. Przekonująco wypada interpretacja motywu piramidy jako najbardziej pojemnego i twórczo przetwarzanego elementu tradycji prekolumbijskiej, co Autorka ilustruje trafnie dobranymi przykładami. Równie wartościowe jest wskazanie specyficznego sposobu organizacji platform piramidalnych (stylu talud-tablero) jako „międzycywilizacyjnego” kodu formalnego.

Na uwagę zasługuje również refleksja nad elementami nieobecnymi w architekturze XX wieku, mimo ich potencjału inspiracyjnego. Tego rodzaju „negatywne wyniki” badań zostały właściwie wykorzystane jako punkt wyjścia do pogłębionej dyskusji o recepcji wiedzy archeologicznej, selektywności inspiracji oraz roli popularnych narracji historycznych. Autorka słusznie sygnalizuje, że brak pewnych odniesień może wynikać zarówno z ograniczeń technologicznych, jak i z poziomu upowszechnienia badań archeologicznych w danym okresie.

Miejscami w podsumowaniu odczuwa się nierówny stopień uogólnienia wniosków. Niektóre obserwacje mają charakter bardzo przekonujących syntez (np. wnioski z tabelarycznego zestawienia, s. 213), inne natomiast pozostają na bardziej intuicyjnym poziomie (np. wnioskowanie, że wiedza architektów na temat przeszłości nie była powszechna w XX wieku albo ich studia archeologiczne miały charakter pobieżny, s. 218). W kilku fragmentach można by więc oczekiwać silniejszego odniesienia do metodologii badawczej (np. przypomnienia ograniczeń wynikających z doboru próby), co wzmocniłoby naukowy rygor interpretacji. Warto jednak przy tym zauważyć, że omówienie wyników, które momentami uzyskuje charakter eseju interpretacyjnego stanowi też o jego atrakcyjności poznawczej, a przy tym nie osłabia klarowności strukturalnej całego wywodu.

Podsumowując trzeba stwierdzić, że część dotycząca omówienia wyników badań została opracowana solidnie, z dużą świadomością interpretacyjną. Autorka wykazuje zdolność do syntezy, krytycznej analizy oraz osadzania wyników w szerokim kontekście kulturowym i historycznym. Nieliczne uwagi mają charakter redakcyjno-metodologiczny i nie podważają wysokiej wartości tej części pracy, która w przekonujący sposób prowadzi do potwierdzenia postawionej tezy badawczej.

Informacje dotyczące praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań

Wyniki przeprowadzonych badań posiadają istotną wartość poznawczą i mogą stanowić punkt odniesienia dla dalszych opracowań z zakresu historii architektury Ameryki Łacińskiej, studiów postkolonialnych oraz teorii dziedzictwa. Rozprawa może być również użyteczna dla praktyki

projektowej i konserwatorskiej, dostarczając narzędzi interpretacyjnych pomocnych w pracy z kontekstem kulturowym i historycznym.

Informacja o ewentualnych nieprawidłowościach

W ocenianej rozprawie doktorskiej nie stwierdzono występowania żadnych istotnych nieprawidłowości. Wszelkie wykazane w recenzji uchybienia mają charakter drugorzędny i nie umniejszają wartości merytorycznej rozprawy ani nie podważają spełnienia przez nią wymogów stawianych doktoratom. Tym niemniej należy odnieść się do strony redakcyjnej pracy, która miejscami wymaga większej staranności. Na przestrzeni całego tekstu występuje duża liczba „literówek”, co nie pozostaje bez wpływu na komfort lektury. Na tej płaszczyźnie nieco zabrakło więc rzetelności akademickiej, chociaż całościowo trzeba przyznać, że Autorka wykazuje sprawność językową i stylistyczną.

W kilku miejscach odczuwalny jest też brak odniesień literaturowych, które uwiarygodniłyby podawane informacje, np. anegdota na stronie 111 i inne. W innych sytuacjach pojawiają się z kolei odniesienia do literatury w przypadku stwierdzenia oczywistości, jak np. na stronie 116 (Maluga 2017). Są to jednak kwestie marginalne i powinny zostać przez Autorkę potraktowane jako wskazówka dotycząca dalszej pracy naukowej po doktoracie, ewentualnie publikacji monografii na podstawie niniejszej rozprawy.

Dodatkowa refleksja recenzenta

Fragmenty, w których Autorka podejmuje refleksję nad materią architektury, bywają wręcz ujmujące (np. s. 114, s. 140). Wyraźnie wybrzmiewa tu przykładowo wątek betonu traktowanego jako odpowiednik lokalnego kamienia, masywności bryły, czy też ekspresyjnej faktury. Autorka przekonująco pokazuje, że to właśnie w tej materialno-formalnej sferze najpełniej ujawnia się specyfika meksykańskiej odmiany modernizmu. W takich momentach nie budzi wątpliwości, że mamy do czynienia nie tylko z badaczem, lecz przede wszystkim z architektem – kimś, kto rozumie architekturę jako zjawisko cielesne, osadzone w materii, świetle i ciężarze formy. Partie te stanowią o szczególnej wartości pracy, ujawniając potencjał poznawczy właściwy wyłącznie tej dyscyplinie i trudny do zastąpienia innymi narzędziami humanistyki.

Podsumowanie

Rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Elżbiety Żuławskiej-Sobczyk stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Ponadto, przedłożone opracowanie prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Dysertacja jest wartościowym opracowaniem poświęconym architekturze meksykańskiej. Podjęcie takiego tematu można odczytać jako próbę wypełnienia wyraźnie zauważalnej luki badawczej w krajowej literaturze przedmiotu. Są to zagadnienia istotne zarówno z perspektywy historii architektury, jak i studiów nad tożsamością kulturową oraz transferem idei. Dysertacja

w sposób przekonujący ukazuje, że prekolumbijskie dziedzictwo symboliczne odegrało znaczącą rolę w kształtowaniu narracji formalnej, ideowej i przestrzennej meksykańskiej architektury XX wieku. Aspiracje w zakresie poszukiwania związków pomiędzy rozwojem sztuki budowlanej a rozwojem tożsamości w skali społecznej bezsprzecznie zasługują na uznanie.

Praca świadczy również o rozległej i pogłębionej wiedzy z zakresu historii, archeologii oraz szeroko rozumianych badań nad dziedzictwem kulturowym. Zauważalna jest dobra orientacja w krajowej i zagranicznej literaturze przedmiotu, jak również umiejętność krytycznej analizy źródeł historycznych, ikonograficznych i archiwalnych. Na szczególne podkreślenie zasługuje umiejętność syntetycznego łączenia zagadnień formalnych, ideowych i społeczno-politycznych, co umożliwiło selekcję, a następnie wielowymiarową interpretację dzieł.

Istotnym walorem dysertacji jest konsekwentnie prowadzona analiza wybranych przykładów architektury meksykańskiej, osadzona w szerokim kontekście historycznym, kulturowym i ideowym. Autorka w sposób przekonujący identyfikuje oraz interpretuje motywy prekolumbijskie – zarówno w warstwie formalnej, jak i symbolicznej – wskazując na ich znaczenie w procesie budowania nowoczesnej tożsamości architektonicznej kraju. Praca wnosi cenny wkład do badań nad relacjami pomiędzy tradycją a nowoczesnością oraz nad nieoczywistymi mechanizmami kulturowymi XX wieku.

Reasumując, rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Elżbiety Żuławskiej-Sobczyk pt. „Wątki prekolumbijskie w XX-wiecznej architekturze meksykańskiej” spełnia wszystkie wymagania stawiane przez obowiązujące przepisy, w tym Ustawę z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce* (Dz. U. z 2024r. poz. 1571, 1871, 1897, z 2025 r. poz. 619, 620, 621, 622, 1162). W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie Autorki do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Aleksander Serafin